II

(Retsakter hvis offentliggørelse ikke er obligatorisk)

KOMMISSIONEN

KOMMISSIONENS BESLUTNING

af 10. december 1984

om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/30.299 — Grohe-salgssystem)

(Kun den tyske udgave er autentisk)

(85/44/EØF)

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER HAR —

under henvisning til traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab,

under henvisning til Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikler 85 og 86 (1), senest ændret ved akten vedrørende Grækenlands tiltrædelse, særlig artikel 2, 3 og 6,

under henvisning til den anmeldelse af en forhandleraftale for hele Fællesskabet, som Friedrich Grohe Armaturenfabrik GmbH & Co., Hemer, indgav til Kommissionen for De europæiske Fællesskaber den 12. februar 1981 i henhold til artikel 4 i forordning nr. 17 med begæring om indgivelse af negativattest eller meddelelse af fritagelse i medfør af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3,

under henvisning til Kommissionens beslutning af 6. juli 1983 om at indlede en procedure,

efter at have givet den pågældende virksomhed lejlighed til at udtale sig vedrørende de af Kommissionen fremførte klagepunkter, jf. artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 17, samt Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (2);

efter at have indhentet udtalelse fra Bundesverband des Sanitär-Fachhandels e.V. (VSI), Bonn, Zentralverband Sanitär, Heizung, Klima (ZVSHK), St. Augustin, og Bundesverband der Selbstbedienungs-Warenhäuser e.V. (BdSW), Bonn, i henhold til artikel 19, stk. 2, i forordning nr. 17, samt forordning nr. 99/63/EØF,

efter høring af Det rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål, og

ud fra følgende betragtninger:

I. FAKTISKE OMSTÆNDIGHEDER

A. Friedrich Grohe

(1) Virksomheden Friedrich Grohe Armaturenfabrik GmbH & Co (i det følgende benævnt Grohe) med sæde i Hemer, Forbundsrepublikken Tyskland, fremstiller armaturer til vandforsyningsanlæg (i det følgende benævnt sanitetsarmaturer). Grohe afsætter sit omfattende udvalg af sanitetsarmaturer i alle EF-lande gennem et til virksomheden knyttet net af sanitetsgrossister. Grohe's omsætning i Fællesskabet beløb sig i 1983 til ... mio ECU (3) Grohe er et kendt og førende mærke inden for sanitetsarmaturer og leverer til de fleste sanitetsgrossister i EF.

(2) Ifølge Grohe's egne oplysninger udgjorde virksomhedens markedsandele (opgjort i værdi) på området for sanitetsarmaturer i 1983 for

(1) EFT nr. 13 af 21. 2. 1962, s. 204/62.
(2) EFT nr. 127 af 20. 8. 1963, s. 2268/63.

(3) Forretningshemmeligheder offentliggøres ikke i *De Europæiske Fællesskabers Tidende*, jf. artikel 21, stk. 2, i forordning nr. 17.

Forbundsrepublikken Tyskland ... %, for Frankrig ... %, for Italien ... %, for Storbritannien ... %, for Nederlandene ... %, for Belgien og Luxembourg ... % og for Danmark ... %. Grohe's omsætning vedrører hovedsagelig tre produktgrupper : togrebsarmaturer, etgrebsblandingsbatterier og termostater. Disse tre produktgrupper tegner sig for langt den største del af Grohe's omsætning af sanitetsarmaturer.

B. **Grohe-forhandleraftalen af 29. december 1980**

(3) Den 12. februar 1981 indgav Grohe en anmeldelse til Kommissionen af en standardforhandleraftale, som virksomheden agtede at indgå med sanitetsgrossister på hele fællesmarkedet. Grohe begyndte at anvende forhandleraftalen i slutningen af 1980. Bundesverband der Selbstbedienungs-Warenhäuser e. V. (i det følgende benævnt BdSW) sendte den 12. juni 1981 Kommissionen en klage over indførelsen af Grohe-forhandleraftalen.

Grohe-forhandleraftalens vigtigste karakteristika er følgende :

a) Grohe's forpligtelse til udelukkende at levere til sanitetsgrossister, som opfylder de i Grohe-forhandleraftalen nævnte grossistkriterier, og som har undertegnet denne aftale. Grossisterne skal for at kunne forhandle Grohe-produkterne opfylde følgende betingelser :

(i) Engrosfirmaet skal være specialiseret i handel med sanitetsartikler og skal føre hele det for en sanitetsgrossist sædvanlige sortiment (§ 3, nr. 1).

(ii) En repræsentativ udstilling og forevisning af Grohe-produkter i velholdte salgslokaler (§ 3, nr. 2).

(iii) Særligt uddannet salgspersonale med en sådanne fagkundskab, som er nødvendig for at kunne give kunderne en kvalificeret vejledning og service. Salgspersonalets tilstrækkelige uddannelse bevises ved længere tids beskæftigelse inden for dette område. I faghandelens interesse gennemfører Grohe uddannelseskurser. Et herunder opnået certifikat gælder som bevis for fagkundskab (§ 3, nr. 3).

(iv) Til stadighed en passende lagerføring af Grohe-sortimentet, således at sanitetsinstallatørernes sædvanlige bestillinger straks kan efterkommes ved levering fra lager. Lagerføringen skal foruden komplette Grohe-produkter også omfatte reservedele og tilbehør i tilstrækkeligt omfang (§ 3, nr. 4). Grossisten skal føre et så omfattende lager, at han kan levere installatørerne produkter fra hele Grohe-sortimentet (præambelen, punkt 3).

(v) En vognpark, der er tilstrækkelig til, at kundernes ønsker hurtigt kan imødekommes (§ 3, nr. 5).

(vi) Den for engroshandelen sædvanlige eftersalgsservice, navnlig fremskaffelse af reservedele, supplerende vejledning og rådgivning i forbindelse med reklamationer (§ 3, nr. 6).

(vii) Bestræbelser med henblik på øget afsætning af Grohe-produkter, dels ved passende reklame i forbindelse med salg og udstilling, omdeling af Grohe-prospekter og deltagelse i Grohe's salgsfremstød, og dels ved andre for branchen sædvanlige former for reklame, specielt i forbindelse med indføring af nye produkter (§ 3, nr. 7).

b) Sanitetsgrossisternes forpligtelse til inden for EF udelukkende at levere Grohe-sanitetsarmaturer til følgende aftagere (§ 4, nr. 2) :

(i) Til sanitetsinstallatører, dvs. virksomheder, »som opfylder de lovmæssige, administrative og andre vandtekniske betingelser, som i henhold til den for dem bindende nationale lovgivning gælder for installation af sanitetsprodukter« ; levering til sådanne sanitetsinstallatører må kun ske til brug for disses egne installatørforretninger og kun i sådanne mængder, som der normalt er behov for til dette formål.

(ii) Til andre inden- eller udenlandske sanitetsgrossister, som har undertegnet Grohe-forhandleraftalen ; ved salg til andre sanitetsgrossister skal kontrahenten sikre sig, at disse er salgsberettigede, enten ved forelæggelse af en Grohe-forhandleraftale eller ved forespørgsel hos Grohe.

(iii) Til industrielle specialfirmaer med henblik på disses installation samt i undtagelsestilfælde til byggeselskaber,

byggeforeninger, byggekonsortier, typehusproducenter, offentlige og private bygherrer, såfremt der er sikkerhed for, at man kan få autoriserede installatørers vejledning og medvirken. Grohe leverer normalt selv til sådanne foretagender.

c) Sanitetsgrossisternes forpligtelse til omgående at give Grohe underetning om enhver overtrædelse af forhandleraftalen, som de måtte blive bekendt med, samt til på enhver måde at bistå Grohe ved kontrollen med forhandleraftalens overholdelse. Grossisterne skal føre regnskab over varetilgang og -fragang og skal ved leveringer til kolleger notere produktnumre (§ 7, nr. 1 og 2).

(4) Den 19. juli 1983 fremsendte Kommissionen klagepunkter til Grohe, hvori den anfægtede, at de under nr. 3 nævnte udsnit af Groheforhandleraftalen er i overensstemmelse med EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. I den forbindelse påtalte Kommissionen hovedsagelig betingelserne for autorisation som sanitetsgrossist samt videresalgets begrænsning til sanitetsinstallatører.

(5) For så vidt angår kriterierne for udvægelsen af grossisterne har Grohe anført, at de i forhandleraftalen nævnte grossistkriterier svarer til sanitetsgrossisternes særlige serviceydelser i forbindelse med afsætningen. Sanitetsgrossisterne skal således i forbindelse med afsætningen præstere særlige serviceydelser som lagerføring, supplerende vejledning, rådgivning i forbindelse med reklamationer, fremskaffelse af reservedele samt forevisning af varen. Sanitetsinstallatørerne har nemlig normalt ingen større lagerbeholdning og ingen udstillingslokaler. Hos grossiterne afgiver de ofte enkeltordrer fra kunderne. Grohe har i øvrigt forklaret, at grossiternes forpligtelse til at være specialiseret i sanitetsartikler er opfyldt, når der er indrettet en specialafdeling for salg af sanitetsartikler.

(6) Hvad angår videresalgets begrænsning til sanitetsinstallatører har Grohe anført, at sanitetsarmaturer er halvfabrikata, som på grund af deres indviklede tekniske beskaffenhed og den nødvendige montering kræver sagkyndig vejledning og montering. Grohe har desuden anført, at forbrugeren i henhold til de tyske Almindelige Betingelser for Vandforyning (Verordnung über Allgemeine Bedingungen für die Versorgung mit Wasser, AVB WasserV) af 20. juni 1980 i forvejen er forpligtet til kun at lade installation og væsentlige ændringer af vandanlæg foretage af vandforsyningsvirksomheder eller installationsvirksomheder, som er optaget i en vandforsyningsvirksomheds fortegnelse over autoriserede installatører. I de øvrige EF-stater findes der lignende lovgivning. Groheforhandleraftalen har til formål at beskytte forbrugeren mod fare, idet salg og montering overlades til sagkyndige håndværkere.

(7) Grohe har endvidere anført, at forhandleraftalen er nødvendig for at forhindre, at mærkets omdømme skades ved, at Grohe-produkterne misbrugtes som lokketilbud af supermarkeder, der anvender Grohe-mærkevarer som trækplaster og tilbyder dem til lave priser. Mærket kan desuden lide skade ved, at gør-det-selv-folk foretager en usagkyndig montering, idet det normalt er producenten, og ikke den mangelfulde montering, der af køberen får skylden for de pågældende fejl.

(8) Endvidere bør der tages hensyn til, at såfremt afsætningen ikke forbeholdes sanitetsinstallatører, vil de reaktioner, der måtte forventes fra sanitetsinstallatørernes side, medføre et betydeligt fald i omsætningen, som kan true Grohe's eksistens. Siden 1979 har supermarkeder i vidt omfang offentligt tilbudt Grohe-mærkevarer til lavpriser, hvilket har fremkaldt kraftige reaktioner fra installatørlavene og medført fald i omsætningen for Grohe. Grohe hævder, at indførelsen af forhandleraftalen var nødvendig for at undgå eventuelle boykot-foranstaltninger fra håndværkernes side. Grohe-forhandleraftalen har ligeledes været en reaktion på den salgsbinding, som Hansa Metalwerke AG har indført i Forbundsrepublikken Tyskland. Hansa er en af vrksomhedens konkurrenter på det tyske marked.

(9) Grohe-forhandleraftalen bidrager endvidere til at opretholde de traditionelle sanitetsforretninger konkurrencedygtighed. Har håndværksvirksomhederne ikke mulighed for at opnå en minimumsfortjeneste ved salg af sanitetsarmaturer, er de i stedet nødt til at foretage en væsentlig forhøjelse af timesatsen for deres håndværskydelser, således at mange forbrugere ikke længere kan betale håndværksydelserne. Dette vil i vid udstrækning tilskynde til sort arbejde og true sanitetsforretningernes eksistens. Endelig har EF-domstolen i Metro-sagen udtrykkeligt anerkendt, at det er en legitim interesse for producenten at opretholde de traditionelle afsætningskanaler.

(10) Endelig har Grohe afvist, at forhandleraftalen i mærkbar grad skulle påvirke handelen mellem medlemsstaterne. I Forbundsrepublikken Tyskland var det kun 2 % af de grossister, som Grohe leverede til på tidspunktet for forhandleraftalens indførelse, som ikke undertegnede den, og som Grohe herefter ikke længere levere til. Detailhandlen omfatter 15 400 sanitetsinstallatører, som forhandler Grohe-produkter mod 300 til 400 byggemarkeder, som der ikke længere leveres Grohe-produkter til. Desuden har indførelsen af Grohe-forhandleraftalen medført, at supermarkederne i stigende grad har indkøbt sanitetsarmaturer fra mindre producenter og importører, hvilket har medført en forstærket konkurrence på markedet for sanitetsarmaturer.

(11) VSI, der repræsenterer sanitetsgrossisterne, og ZVSHK, der repræsenterer sanitetsinstallatørerne, har tilsluttet sig Grohe's synspunkter. Begge disse forbund har bl.a. henvist til overholdelsen af håndværksloven (Handwerksordnung), loven om sort arbejde (Gesetz gegen Schwarzarbeit), loven om illoyal konkurrence (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb) og sundhedsretlige og byggeretlige forskrifter. De har forelagt Kommissionen flere skrivelser og responsa til støtte for Grohe's standpunkt. Grohe og de nævnte forbund har dog ikke bestridt, at andre producenters sanitetsarmaturer, også moderne armaturer af høj kvalitet såsom etgrebsblandingsbatterier og termostater, bl.a. sælges i supermarkeder samt isenkramforretninger, og at selv Grohe-armaturer før indførelsen af Grohe-forhandleraftalen i stort omfang blev markedsført gennem sådanne saglssteder. De har heller ikke bestridt, at sanitetsinstallatører også sælger sanitetsarmaturer til private endelige forbrugere uden at foretage monteringen deraf.

(12) BdSW, som har indgivet klage i denne sag, har anført, at grossiterne i årevis har leveret til de nye salgsformer, og at man ikke hidtil inden for sanitetsområdet har kendt til salgsbegrænsninger. Nu synes installatørerne at have overtalt de vigtigste producenter på området til at indføre restriktive salgssystemer for deres produkter med det formål helt at sætte lavprisforhandlerne ud af spillet. Grohe-salgsbindingen vil medføre betydelige hindringer for detailforhandleren, for så vidt som denne ikke samtidig er sanitetsinstallatør. Normalt er det unødvendigt at vejlede gør-det-selv-folk, der på grund af varens præsentation og de omfatende normer for gevind og tilslutninger samt de med varerne følgende monteringsanvisninger vil være i stand til selv at montere armaturerne. Hvad angår Grohe's henvisning til forebyggelsen af fare i forbindelse med den offentlige vandforsyning, kan der ikke anføres et eneste konkret ulykkestilfælde. Den egentlige fare består snarere i forældede armaturer, som ikke udskiftes rettidigt. Forebyggelsen af fare henhører desuden under de offentlige myndigheder, som har udstedt retsforskrifter på området, og er ikke en opgave for producenter af sanitetsarmaturer.

II. RETLIG VURDERING

A. Artikel 85, stk. 1

(13) Ved Grohe-forhandleraftalen etableres et selektivt salgssystem, hvorved der inden for fællesmarkedet tilstræbes og fremkaldes konkurrencebegrænsninger, som i mærkbar grad kan påvirke handelen mellem medlemsstaterne.

(14) Ifølge Domstolens retspraksis (jf. sagerne 26/76, Metro, Sml. 1977, s. 1875; 31/80, Oreal, Sml. 1980, s. 3775; 126/80, Salonia, Sml. 1981 s. 1563) udgør selektive salgssystemer en blandt flere konkurrenceformer, som er i overensstemmelse med artikel 85, stk. 1, såfremt udvægelsen af videreforhandlere sker på grundlag af objektive kvalitetskriterier for videreforhandlerens og hans personales faglige dygtighed samt hans salgslokalers beskaffenhed, og såfremt disse betingelser fastsættes ens for alle potentielle videreforhandlere og anvendes uden diskriminering (»simpel specialhandlerbinding«). Med hensyn til »kvalitetskriterierne« har Domstolen udtalt, at det i den forbindelse må undersøges, om det omhandlede produkt har sådanne egenskaber, at det af hensyn til at bevare dets kvalitet og af hensyn til dets rette brug er nødvendigt at anvende et selektivt salgssystem, og om disse mål ikke allerede nås i kraft af nationale bestemmelser om adgangen til erhvervet som videreforhandler eller om betingelserne for salg af produktet. Endelig må det om de opstillede kriterier ikke går ud over, hvad der er nødvendigt for et selektivt salgssystem, som er baseret på kvalitative krav.

(15) Da sanitetsarmaturer ikke uden videre kan betragtes som avancerede forbrugsgoder, og grossisterne normalt ikke sælger direkte til de endelige forbrugere, men til detailhandlere, er det, i hvert tilfælde i engrosleddet, tvivlsomt, om de omhandlede produkter har sådanne egenskaber, at det af hensyn til at bevare deres kvalitet og af hensyn til deres rette brug overhovedet er nødvendigt at anvende et selektivt salgssystem.

Det er derfor tvivlsomt, om de rent kvalitative kriterer kriterier er forenelige med traktatens artikel 85, stk. 1. Det drejer sig her om Grohegrossisternes forpligtelser vedrørende indretning af en forretning eller en afdeling, der skal være specialiseret i handel med sanitetsartikler og skal føre hele det for en sanitetsgrossist sædvanlige sortiment (§ 3, nr. 1), udstilling og forevisning af Grohe-produkterne i velholdte salgslokaler (§ 3, nr. 2), anvendelse af uddannet salgspersonale med en sådan fagkundskab, som er nødvendig for at give kunderne en kvalificeret rådgivning (§ 3, nr. 3), rådighed over en vognpark, der er tilstrækkelig til, at kundernes ønsker hurtigt kan imødekommes (§ 3, nr. 5), og den for engroshandelen sædvanlige eftersalgsservice, navnlig fremskaffelse af reservedele, supplerende vejledning og rådgivning i forbindelse med reklamationer (§ 3, nr. 6).

Det er ligeledes tvivlsomt, om de salgsfremmende forpligtelser, nemlig forpligtelsen til konstant at føre et passende lager af hele Grohesortimentet (præambelen og § 3, nr. 4) og forpligtelsen til at søge at fremme afsætningen af Grohe-produkter ved passende reklame (§ 3, nr. 7), er forenelige med artikel 85, stk. 1. Forpligtelsen til at føre et lager, i hvert tilfælde for så vidt som denne forpligtelse omfatter hele Grohe-sortimentet, kan medføre at grossiterne i særlig grad skal fremme afsætningen af Grohe-produkter, hvorved de kommer til at udelukke andre producenter af sanitetsarmaturer. Også en mangedobling af forpligtelserne til at føre et lager af hele varesortimentet er væsentligt i denne forbindelse. Dette gælder ligeledes for forpligtelsen til at søge at fremme afsætningen af Grohe-produkter ved passende reklame, for så vidt denne forpligtelse vil kunne begrænse grossiternes handlefrihed.

En indgående undersøgelse af, om de omhandlede forpligtelser i det foreliggende tilfælde falder ind under artikel 85, stk. 1, er dog overflødig, da Grohe-forhandleraftalen i forvejen indeholder en betydelig salgsbegrænsning, som falder ind under artikel 85, stk. 1, og som ikke kan fritages i henhold til artikel 85, stk. 3 (se nr. 16, 20, 21 og 22). En væsentlig forudsætning for, at den af Grohe anmeldte forhandleraftale kan fungere effektivt, er, at grossiterne udelukkende leverer til sanitetsinstallatører.

(16) Sanitetsgrossiternes forpligtelse til udelukkende at levere Grohe-sanitetsarmaturer til sanitetsinstallatører er en konkurrencebegrænsning, som er omfattet af artikel 85, stk. 1. Ifølge forpligtelsen er det forbudt grossisterne at sælge Grohe-sanitetsarmaturer til detailhandlere, som ikke er sanitetsinstallatører. Afsætning til sanitetsinstallatører må desuden kun ske til brug for deres egen installatørforretning og kun i sådanne mængder, som der normalt er behov for til dette formål. Under den mundtlige høring har Grohe erklæret, at denne mængdemæssige begrænsning af leveringerne til sanitetsinstallatører er en foranstaltning, som skal forhindre, at sanitetsinstallatører leverer til ikke-håndværkere.

Disse afsætningsbegrænsninger medfører, at de detailhandlere, som ikke er håndværkere, på forhånd udelukkes fra køb og salg af Grohe-sanitetsarmaturer på hele fællesmarkedet. Denne udelukkelse rammer alle ikke-håndværkere, både traditionelle detailhandlere som isenkramforretninger og moderne salgsformer såsom supermarkeder med eller uden specialafdelinger. Afsætningsbegrænsningerne medfører endvidere, at de grossister, som nok opfylder autorisationsbetingelserne, men som ikke vil undlade at levere Grohe-produkter til ikke-håndværkere udelukkes. Sådanne grossister modtager ikke længere leveringer fra Grohe. De skader desuden de autoriserede grossisters muligheder for at deltage i konkurrencen, idet disse ikke kan tilfredsstille efterspørgslen fra ikke-håndværkere og specielt supermarkeder.

(17) Grossisternes forpligtelse til ved salg til andre grossister at kontrollere, om disse er salgsberettigede og til generelt at bistå Grohe ved kontrollen med forhandleraftalens overholdelse (bogføring af varetilgang og -fragang, nummerkontrol) udgør en konkurrencebegrænsning, for så vidt som denne forpligtelse sikrer overholdelsen af forbudet mod videresalg til detailhandlere, der ikke er sanitetsinstallatører (se Metro-sagen, præmis 27).

(18) Da den anmeldte Grohe-forhandleraftale gælder for hele EF's område, (se nr. 3), vil den allerede på grund af sin karakter kunne handelen mellem medlemsstater. Den vil påvirke især kunne påvirkes af, at de grossister og detailhandlere, som er udelukket fra at forhandle Grohe-sanitetsarmaturer, ikke kan udføre den til andre medlemsstater. Med hensyn til spørgsmålet om de nævnte konkurrencebegrænsninger og påvirkningen af handelen mellem medlemsstater er mærkbare, må det i betragtning af udelukkelsen af alle grossister, som nægter at levere udelukkende til sanitetsinstallatører, samt i betragtning af den generelle udelukkelse af alle detailhandlere, som ikke er sanitetsinstallatører, antages, at de nævnte konkurrencebegrænsninger principielt vil kunne påvirke handelen mellem medlemsstater mærkbart. At de pågældende konkurrencebegrænsninger i mærkbar grad vil kunne påvirke handelen mellem medlemsstater følger desuden af det forhold, at

Grohe har væsentlige markedsandele i næsten alle EF-lande (se nr. 2). Den omstændighed, at der ifølge Grohe kun er 2 % af de tyske grossister, som Grohe tidligere leverede til, der ikke har undertegnet forhandleraftalen, og at den største del af omsætningen i forvejen sker gennem sanitetsinstallatører, er ikke et bevis for, at de pågældende konkurrencebegrænsninger ikke mærkbart kan påvirke handelen mellem medlemsstater. På trods af, at de grossister og detailhandelere i Forbundsrepublikken Tyskland, som der ikke leveres til, udgør en ubetydelig procentdel, kan der være tale om et ikke ringe antal udelukkede virksomheder, når man betragter det samlede EF. Det forhold, at indførelsen af Grohe-forhandleraftalen skulle have fået supermarkederne til i stigende grad at indkøbe sanitetsarmaturer fra mindre producenter og importører, kan heller intet ændre ved den kendsgerning, at Grohe-forhandleraftalen indeholder alvorlige konkurrencebegrænsninger, som mærkbart vil kunne påvirke handelen mellem medlemsstater.

udstrækning blevet udbudt i supermarkeder. Sanitetsinstallatørerne sælger selv sanitetsarmaturer til private endelige forbrugere uden at montere dem.

Selv om man antog, at salget af sanitetsarmaturer til endelige forbrugere kræver sagkyndig vejledning, medfører dette krav ikke, at sanitetsarmaturer udelukkende kan sælges af sanitetsinstallatører. Salget af sanitetsarmaturer kræver ikke uddannelse som installatør. Vejledningen i forbindelse med salget kan gives af et sagkyndigt salgspersonale, som også kan anvendes i andre detailhandelsforretninger. Intet er til hinder for, at ikke-håndværkere kan ansætte uddannet saglspersonale til salg af sanitetsarmaturer. Grohe-forhandleraftalen udelukker dog på forhånd alle ikke-håndværkere fra forhandling af Grohe-sanitetsarmaturer. Selv om man antog — hvilket ikke er bevist — at sanitetsinstallatører ved salg af sanitetsarmaturer kan give en bedre vejledning end andre detailhandlere, er denne fordel ikke tilstrækkelig til at opveje de med den generelle udelukkelse af alle ikke-håndværkere forbundne ulemper.

B. Artikel 85, stk. 3

(19) Grohe-forhandleraftalen opfylder ikke betingelserne i artikel 85, stk. 3.

(20) Afsætningsbegrænsningen til sanitetsinstallatører opfylder ikke betingelserne i artikel 85, stk. 3. Der er her tale om en alvorlige konkurrencebegrænsning, som på grossisternes bekostning udelukker alle detailhandlere, der ikke er håndværkere, fra forhandling af Grohe-sanitetsarmaturer. De ulemper, som denne begrænsning medfører, er betydeligt større end den eventuelle forbedring af varernes fordeling, som afsætningen gennem sanitetsinstallatører måtte medføre.

Salg og montering af sanitetsarmaturer er to adskilte ydelser, som kan præsteres af forskellige virksomheder, og som også i adskillige år i praksis er blevet præsteret af forskellige virksomheder. Andre producenters sanitetsarmaturer sælges i detailhandelsforretninger, som ikke er sanitetsinstallatører, f.eks. isenkramforretninger, hobbymarkeder, byggemarkeder og andre forretninger. Også Grohe-sanitetsarmaturer er indtil 1980 blevet solgt uden salgsbinding eller afsætningsbegrænsning. De er blandt andet i stor

(21) Da salg og montering er to adskilte ydelser, er videresalgtes begrænsning til sanitetsinstallatører på ingen måde påkrævet for at imødekomme det påståede behov for vejledning ved salg af sanitetsarmaturer. Er en sådan vejledning i det hele taget nødvendig, kunne den gives af et sagkyndigt salgspersonale, som også kan anvendes af ikke-håndværkere.

(22) Den begrænsning, at der til sanitetsinstallatører kun leveres til brug for deres egen installatørforretning og kun i sådanne mængder, som der normalt er behov for til dette formål (se nr. 16), er ifølge Grohe's udtalelser alene en foranstaltning, der skal forhindre, at sanitetsinstallatører leverer til ikke-håndværkere. Den er således et supplement til begrænsningen af videresalget til sanitetsinstallatører og må retligt bedømmes på samme måde. Det samme gælder for grossisternes forpligtelse til at bistå Grohe ved kontrollen med forhandleraftalens overholdelse (se nr. 17).

(23) Grohe, VSI og ZVSHK har anført, at forbrugeren allerede i henhold til AVB Wasser V og anden lovgivning er forpligtet til udelukkende at lade installation og væsentlige ændringer af vandanlæg foretage af en autori-

seret sanitetsinstallatør. I de øvrige EF-lande gælder lignende lovgivning (se nr. 6).

Med hensyn til AVB Wasser V skal det bemærkes, at denne lov på ingen måde forhindrer ikke-håndværkeres salg af sanitetsarmaturer. AVB Wasser V forpligter heller ikke producenterne af sanitetsarmaturer til at sikre at monteringen af deres sanitetsarmaturer udelukkende foretages af sanitetsinstallatører. Den forpligter alene forbrugeren til at lade visse installationer eller ændringer af vandanlæg foretage af en sanitetsinstallatør. I tysk lovgivning gælder således en ordning, hvorefter forbrugeren er forpligtet til i et vist omfang at benytte en sanitetsinstallatør ved montering af sanitetsarmaturer. Der findes lignende lovgivning i de øvrige EF-lande.

Eftersom lovgiveren har forskrevet en bestemt håndværkeruddannelse ved bestemte former for arbejde i forbindelse med vandanlæg, er der ikke behov for, at producenten foretager nogen yderligere privatretlig regulering af sådanne arbejder. Forbrugeren er i forvejen forpligtet til at benytte en sanitetsinstallatør ved enhver vigtig og farlig installation eller ændring af sit vandanlæg. Det kan ikke være formålet med en salgsbinding at hindre forbrugeren i montering eller udskiftning af sanitetsarmaturer i højere grad end fastsat i lovgivningen. Den forbruger, der ikke måtte ønske at købe sine sanitetsarmaturer hos en sanitetsinstallatør, må have frihed til at købe den hos en anden detailhandler og selv montere dem eller — for så vidt han ikke mener sig i stand hertil, eller det ifølge lovgivningen ikke er tilladt — lade dem montere af en sanitetsinstallatør.

(24) Grohe har også fremført, at forhandleraftalen er nødvendig for at undgå, at supermarkeders lokketilbud og gør-det-selv-folks usagkyndige montering skal skade omdømmet (se nr. 7). Hvad lokketilbudene angår, kan denne form for misbrug effektivt forebygges ved hjælp af de nationale lovgivninger vedrørende illoyal konkurrence. Hvad angår den skade, som omdømmet skulle lide ved gør-det-selv-folks usagkyndige montering, er der her tale om en begrundelse, som bygger på en summarisk påstand, der ikke er nærmere bevist, samt på en ubegrundet, generel nedvurdering af gør-det-selv-arbejde. For det første må det fastslås, at Grohe ikke har ført konkret bevis for gør-det-selv-folks påståede usagkyndige montering af deres sanitetsarmaturer. Skulle der alligevel i enkelte tilfælde forekomme en usagkyndig montering, er det ikke dermed bevist, at den endelige forbruger tilskriver producentens produkt ansvaret herfor. Han vil enten selv indse sin fejl eller blive gjort opmærksom herpå af en fagmand. Der må endvidere tages hensyn til, at gør-det-selv-folks montering af sanitetsarmaturer normalt kun omfatter udskiftning af armaturer ved tilslutningssteder, idet forbrugeren jo i forvejen ifølge lovgivningen skal benytte en sanitetsinstallatør ved væsentlige ændringer af vandanlægget. Desuden må det fastslås, at også sanitetsinstallatører sælger sanitetsarmaturer til private endelige forbrugere uden at montere dem. Grohe-forhandleraftalen forhindrer således ikke gør-det-selv-folks påståede usagkyndige montering, selv om de måtte foretage købet hos en sanitetsinstallatør. Selv om der forelå tilstrækkeligt bevis for Grohe's påstand, er denne begrundelse ikke tilstrækkelig til på forhånd at udelukke alle ikke-håndværkere fra forhandling af Grohe-sanitetsarmaturer.

(25) Endelig har Grohe henvist til faren for sanitetsinstallatørernes afvandring fra Grohe-produkter og den kraftige tilbagegang i håndværkernes traditionelle specialiserede handel (se nr. 8 og 9).

Hvad angår faren for sanitetsinstallatørernes afvandring fra Grohe-sanitetsarmaturer, skal det først bemærkes, at de fleste af de øvrige sanitetsarmaturproducenter leverer til detailhandlere, som ikke er håndværkere, således at Grohe ikke er dårligere stillet end disse øvrige producenter og ikke behøver at frygte, at sanitetsinstallatørerne skal afvandre til disse. Da Kommissionen samtidigt afslår at fritage Ideal Standard's enslydende salgsbinding, behøver Grohe heller ikke at frygte, at sanitetsinstallatørerne skal gå over til denne konkurrent. Hvad angår Hansa Metallwerke's salgsbinding, må det bemærkes, at denne salgsbinding, der allerede er blevet forbudt af Bundeskartellamt, kun finder anvendelse i Forbundsrepublikken Tyskland. Denne salgsbinding kan ikke begrunde Grohe's indførelse af en salgsbinding, som gælder for hele EF, og som strider mod EF's konkurrenceregler.

Hvad angår Grohe's henvisning til en negativ udvikling i omsætningen som følger af leveringer til supermarkeder, giver denne udvikling ingen sikre oplysninger om årsagerne til håndværkernes reaktioner. Nedgangen i Grohe's omsætning kan også have andre årsager, som f.eks. det generelle fald i byggekonjunkturerne,

øget konkurrence eller måske netop udelukkelsen af ikke-håndværkere fra forhandling af Grohe-sanitetsarmaturer.

(26) Med hensyn til risikoen for sanitetsinstallatørernes traditionelle specialhandels fortsatte eksistens skal det ligeledes bemærkes, at en opretholdelse af antallet af sanitetsinstallatører ikke kan begrunde en generel udelukkelse af alle andre handelsformer fra forhandling af sanitetsarmaturer. Grohe henviser til Metro-dommen, ifølge hvilken opretholdelsen af de traditionelle afsætningskanaler er en legitim interesse for en producent, samt til den opfattelse, at forhandleraftalen har til formål at sikre sanitetsinstallatørerne en minimumsfortjeneste ved salg af sanitetsarmaturer for derved at holde timesatserne for installatørernes arbejdsydelser på et lavt niveau og således muliggøre håndværkernes fortsatte eksistens.

Domstolen har i Metro-sagen påpeget, at bestræbelserne på at opretholde et bestemt prisniveau, der i forbrugernes interesse sikrer, at denne salgskanal fortsat består ved siden af andre salgsformer med en anden konkurrencepolitik, hører til de mål, som kan forfølges. I Metro-sagen var der imidlertid ikke tale om en salgsbinding, som på forhånd generelt udelukkede bestemte salgsformer. I nævnte sag har Domstolen udtrykkeligt fastslået, at de betingelser, som Saba opstillede for at blive autoriseret grossist, for størstedelens vedkommende uden besvær kunne opfyldes af selvbetjeningsgrossister (se præmis 50). Grohe-forhandleraftalen medfører derimod, at alle detailhandlere, som ikke er håndværkere, udelukkes fra konkurrencen.

(27) Desuden har Domstolen i sag 107/82, AEG-Telefunken (dom af 25. oktober 1983, Sml. 1983, s. 3151) fastslået, at opretholdelsen af et bestemt prisniveau kun er lovligt for så vidt som den er påkrævet af hensyn til det system, under hvilket konkurrencen stadig skal spille den i traktaten forudsete rolle, idet formålet med et sådant system alene er en forstærket konkurrence, for så vidt som konkurrencen vedrører andre faktorer end prisen, og ikke at sikre en høj avance for de autoriserede forhandlere (præmis 42). En begrænsning af priskonkurrencen er altså kun tilladt, for så vidt som den er nødvendig for en forbedring af konkurrencen gennem faghandelens ydelser. Dersom disse ydelser imidlertid også kan præsteres af supermarkeder og andre nye salgsformer, som i kraft af deres organisationsstruktur kan levere ydelserne til en lavere pris, ville opretholdelsen af en mindsteavance savne enhver berettigelse, eftersom den nævnte margen ikke længere ville tjene til at sikre en konkurrence på andre faktorer end priserne (præmis 73).

Det følger af sidstnævnte dom, at en traditionel salgsforms fortsatte bestående ikke alene kan begrunde en beskyttelse mod andre salgsformers lavere priser. Da intet er til hinder for, at ikke-håndværkere kan imødekomme behovet for vejledning i forbindelse med salg af sanitetsarmaturer, såfremt en sådan vejledning i det hele taget er nødvendig, kan de præstere de samme serviceydelser i forbindelse med salg som sanitetsinstallatørerne. I det omfang ikke-håndværkere præsterer disse ydelser til lavere priser, medfører dette en effektiv konkurrence mellem håndværkere og ikke-håndværkere på markedet for sanitetsarmaturer. Den omstændighed, at bestemte salgsformer, selv om de præsterer sådanne serviceydelser, sælger til langt lavere priser, gør det ikke i sig selv berettiget at begrænse videresalg til sanitetsinstallatører.

(28) Endvidere er der heller ikke tale om en fare for sanitetsinstallatørernes installationsvirksomhed, for så vidt som der er et virkeligt behov herfor og en tilstrækkelig efterspørgsel fra forbrugerne Desuden er forbrugeren i forvejen ifølge lovgivningen forpligtet til at lade installation og væsentlige ændringer af vandanlæg foretage af en autoriseret sanitetsinstallatør. Tillige er sort arbejde i de fleste EF-lande forbudt. Det er ikke en producents opgave gennem privatretlige aftaler at varetage sådanne områder af offentlig interesse.

Herefter følger, at de under nr. 16 og 17 konstaterede konkurrencebegrænsninger er i strid med artikel 85, stk. 1, og ikke kan fritages i medfør af artikel 85, stk. 3.

(29) Den 31. oktober 1984 meddelte Grohe Kommissionen, at virksomheden vil ændre den anmeldte forhandleraftale, således at den for fremtiden kun finder anvendelse i Forbundsrepublikken Tyskland. Ved nærværende beslut-

ning fastslår Kommissionen derfor kun, at den forhandleraftale, som Grohe anmeldte den 12. februar 1981, indebærer en overtrædelse for perioden fra den 12. februar 1981 til det tidspunkt, hvor forhandleraftalen rent faktisk ændres. For at belyse Grohe-forhandleraftalens retlige status over for tredjemand i denne periode er det nødvendigt at vedtage en beslutning. Kommissionen forbeholder sig sin stilling med hensyn til en forhandleraftale, der kun finder anvendelse i Forbundsrepublikken Tyskland —

VEDTAGET FØLGENDE BESLUTNING:

Artikel 1

Den forhandleraftale, som Grohe anmeldte den 12. februar 1981, indebærer en overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, for så vidt som den:

(i) pålægger grossisterne en forpligtelse til inden for EF udelukkende at levere Grohe-sanitetsarmaturer til sanitetsinstallatører, som opfylder de lovmæssige, administrative eller andre vandtekniske betingelser, som efter den for dem gældende nationale lovgivning gælder for installation af sanitetsprodukter, og til kun at levere til sådanne sanitetsinstallatører til brug for disses egne installatørvirksomheder og kun i sådanne mængder, som der normalt er behov for til dette formål (§ 4, nr. 2, litra a).

(ii) pålægger grossisterne en forpligtelse til ved salg til andre grossister at sikre sig, at disse er salgsberettigede (§ 4, nr. 2, litra b)), og til generelt at bistå Grohe ved kontrollen med forhandleraftalens overholdelse (§ 7, nr. 1 og 2) for så vidt som forpligtelse sikrer overholdelsen af den under nr. (i) anførte forpligtelse.

Artikel 2

Begæringen om negativattest eller fritagelse i medfør af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3, for den Grohe-forhandleraftale, der blev anmeldt den 12. februar 1981, afslås.

Artikel 3

Denne beslutning er rettet til:

Friedrich Grohe,

Armaturenfabrik GmbH & Co,
Hauptstraße 137,
D-5870 Hemer.

Bruxelles, den 10. december 1984.

På Kommissionens vegne

Frans ANDRIESSEN

Medlem af Kommissionen